

Sygn. akt I ACa 1295/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 grudnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Zbigniew Ducki (spr.)
Sędziowie:	SSA Regina Kurek SSO del. Robert Jurga
Protokolant:	st.sekr.sądowy Beata Lech

po rozpoznaniu w dniu 17 grudnia 2013 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa D. M. i P. M.

przeciwko Gminie Miejskiej K., K. B. i S. B.

przy interwencji ubocznej po stronie powodowej M. M. (1) oraz przy interwencji ubocznej po stronie pozwanej M. B. (1)

o ustalenia

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie

z dnia 4 lipca 2013 r. sygn. akt I C 260/12

1. **oddala apelację;**

2. **zasądza od powodów na rzecz pozwanych kwotę 270 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.**

Sygn. akt I ACa 1295/13

UZASADNIENIE

W pozwie skierowanym przeciwko Gminie Miejskiej K. – zarządowi (...) (dalej strona pozwana), K. B. i S. B. (dalej pozwani), D. P. M. wnieśli o: ustalenie prawa do współdysponowania grobem murowanym zlokalizowanym na Cmentarzu (...) w K. na kwaterze(...), rząd południowy, grób po lewej stronie L., na swoją rzecz oraz ustalenia nieistnienia prawa do współdysponowania wspomnianym grobem po stronie pozwanych.

W podstawie faktycznej dochodzonego roszczenia powodowie wskazali, że przedmiotowy grób, jest grobowcem rodzinnym rodziny M., w którym pochowany jest jego fundator J. M. – osoba z którą są związani rodzinnie (powódka

jest synową, zaś powód wnukiem). Aktualnymi dysponentami grobu są: M. M. (3) oraz M. B. (2). Ten pierwszy uzyskał wspomniane prawo na mocy wyroku sądowego wydanego do sygn. akt I C 1075/08, zaś M. B. (1) uzyskała swe prawo w oparciu o nieważne, zdaniem powodów, notarialne oświadczenie Z. M. (1) z 10 listopada 1999 r. o tzw. dobrowolnym przekazaniu grobowca, co doprowadziło do ustanowienia 31 stycznia 2000 r. przez Zarząd Cmentarzy (...) w K. (dalej (...)) M. B. (1) jedyną dysponentką grobowca. Zdaniem powodów M. B. (1) traktuje przedmiotowy grób jak swoją własność, gdyż w szczególności zdecydowała o pochowaniu w nim swego syna B., wyznaczając drugiego ze swych synów K. wyłącznym dysponentem grobu, nadto sprzeciwiła się pochówki w grobie osób z rodziny M..

W stosunku do drugiego z żądań pozwu powodowie powołując się na wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie wydany do sygn. akt I ACa 743/11 w odniesieniu do przedmiotowego grobu, wskazała, że Z. M. (1) (poprzednia dysponentka grobu) nie mogła ważnie i skutecznie przenieść prawa do grobu na inną osobę z przyczyny pochowania w nim J. M.. W tej sytuacji tak w/w umowa notarialna z 10 listopada 1999 r. jak i decyzja (...) z 31 stycznia 2000 r. są nieważne. W konsekwencji pozwanym nie może przysługiwać prawo do współdysponowania przedmiotowym grobem.

Strona pozwana wniosła o rozpoznanie sprawy w oparciu o istniejące dokumenty i nieobciążanie jej kosztami procesu, zauważając przy tym, że skoro sporny grób posiada dwoje dysponentów, toteż jego stan jest uregulowany.

Pozwani wnieśli o oddalenie powództwa i o zasądzenie od powodów na ich rzecz kosztów procesu. K. B. w szczególności podniósł, że przedmiotowy grób ma dwoje dysponentów, stąd też powodowie nie mają interesu prawnego w domaganiu się ustalenia prawa do grobu na ich rzecz, tym bardziej, że nikt nie utrudnia im sprawowania kultu osób w nim pochowanych. Ponadto, skoro w grobie został pochowany brat pozwanego, to też przysługuje mu uprawnienie do grobu.

Pismem z 23 marca 2013 r. M. M. (3) zawiadomił, że przystępuje do toczącego się procesu jako interwenient uboczny po stronie powodów, zaś pismem z 3 kwietnia 2013 r. M. B. (1) przystąpiła do sprawy jako interwenient uboczny po stronie biernej, przyłączając się do stanowiska pozwanych.

Wyrokiem z 4 lipca 2013 r. wydanym do sygn. akt I C 260/12 Sąd Okręgowy w Krakowie, w pkt. I oddalił powództwo, w pkt. II zasądził od powodów solidarnie na rzecz pozwanych kwoty po 377 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, w pkt. III nie obciążył strony pozwanej kosztami procesu.

Na tle wydanego wyroku Sąd I instancji w stanie faktycznym sprawy w szczególności ustalił, że w przedmiotowym grobie, mającym obecnie dwoje współdysponentów tj. M. B. (1) i M. M. (3) (kuzynostwo), pochowani zostali: zmarły w 1979 r. J. M. oraz zmarły w 1998 r. B. B..

Powódka jest żoną M. M. (3), natomiast powód synem w/w.

Na mocy wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie wydanego 25 listopada 2009r. do sygn. akt I C 1075/08, M. M. (3) uzyskał prawo do współdysponowania z M. B. (1) przedmiotowym w sprawie grobem W trakcie tego postępowania zostało ustalone, że w 1948 r. Z. M. (2) kupiła na cmentarzu pod budowę podwójnego grobowca grunt o pow. 5,56 m⁽⁽²⁾⁾. Z dokumentów stanowiących podstawę ustalenia stanu faktycznego sprawy I C 1075/08 wynika, że na gruncie tym Z. P. oraz jej rodzice wybudowali przedmiotowy grób na 12 osób. W księgach cmentarnych jako fundatora grobu odnotowano Z. P. - jako zlecającą i finansującą projekt i wykonanie nagrobka z granitu tudzież ponoszącą opłaty cmentarne. Faktycznie budową i finansowaniem grobowca zajmowali się J. i G. M.. Rachunki dotyczące kosztów pogrzebu J. M., otwarcia i zamknięcia grobowca, zamówienia cementu, nagrobka granitu Strzegom, opłat cmentarnych, transportowych, montażu nawierzchni i wykonania krzyża opiewały na G. M.. Wcześniej rodzice M. M. (3) i pozostali członkowie rodziny podjęli decyzję, że formalną dysponentką grobu pozostanie Z. P.. Fakt ten został, o czym wyżej, stosownie odnotowany. Jednocześnie G. M. wskazała osiem osób, które miały zostać pochowane w grobie, rezerwując sobie jeszcze prawo do określenia kolejnych czterech. Z. P. tego, do czasu pogorszenia się jej stosunków rodzinnych, nie kwestionowała. W 1993 r. Z. P. będąc dysponentką grobu cofnęła wcześniej dokonane dyspozycje, gdyż uważała je za nieuczciwe, bo sporządzone bez jej wiedzy, przy wykorzystaniu jednej z czystych kartek papieru z jej podpisem, pozostawionych przez nią w Polsce przed wyjazdem do USA. Jako dysponenta grobu wyznaczyła w razie

swojej śmierci W. M.. W księgach cmentarnych, jako posiadających prawo do pochowania w grobie odnotowano: J. M., G. M., M. M. (3), D. C., W. G., W. M., T. M. i D. M.. Pozostałe miejsca były do dyspozycji G. M. i Z. P.. Fakt ten został stwierdzony pismem Urzędu Dzielnicowego z dnia 28 lutego 1979 r. skierowanym do Z. P..

Wówczas Sąd przyjął, że aktualnym dysponentem grobu była M. B. (1), gdyż Z. P. potwierdzonym notarialnie oświadczeniem z dnia 10 listopada 1999 r. zrzekła się prawa do dysponowania grobem na jej rzecz, nota bene czyniąc to odpłatnie. Zamiarem mającej złe relacje rodzinne Z. P., było dysponowanie całością grobu w sposób wyłączny, o czym zapewniła M. B. (1) przy dokonywaniu w/w transakcji.

Nabywczyni grobu, gdyby wiedziała o jego obciążeniach prawami innych osób nigdy by nie zdecydowała się na jego kupno.

G. M. zmarła w USA, gdzie spędziła ostatnie lata życia. Koszty jej leczenia i pochówku pokryła córka Z. P..

Spornym grobem opiekuje się M. M. (3) wraz z żoną i dziećmi oraz M. B. (1) za pośrednictwem swego syna. M. M. (3) jest dysponentem innego grobu na Cmentarzu (...) w K..

Oddalając apelację od powyższego wyroku, w wyroku z 23 marca 2010 r. wydanym do sygn. akt I ACa 169/10 Sąd Apelacyjny wskazał, że Z. P. nie mogła przenieść na M. B. (1) tych elementów praw do grobu, które mają charakter niemajątkowy. Jednakże nie było przeszkód do zbycia substratu majątkowego związanego z poniesieniem przez Z. P. – współfundatorkę, kosztów urządzenia grobowca, bez zgody pozostałych współuprawnionych na zasadach podobnych do przewidzianych w art. 198 k.c. M. B. (1) zatem przysługiwało współuprawnienie do współdecydowania o grobie w zakresie praw majątkowym zaś w odniesieniu prawa do realizacji dobra osobistego z przyczyny pochowania w grobie syna (kult pamięci zmarłego).

Następnie wyrokiem z 12 kwietnia 2011 r. wydanym do sygn. akt I C 882/10 Sąd Okręgowy w Krakowie oddalił powództwo M. M. (3) o ustalenie nieistnienia po stronie M. B. (1) prawa do spornego grobu, tudzież o przywrócenie mocy obowiązującej listy osób uprawnionych do pochowania w tym grobie wskazanych przez Z. P.. Powyższe z tej przyczyny, że w sprawie prowadzonej do sygn. akt I C 1075/08 prawomocnie przesądzono fakt skutecznego nabycia przez M. B. (1) prawa do grobu w zakresie substratu majątkowego związanego z poniesionymi przez Z. P. kosztami urządzenia grobowca, zaś w części niemajątkowej było ono pochodną pochowania w nim przez M. B. (1) syna, którego kult pamięci wykonywała, co uzasadniało oddalenie powództwa w zakresie w jakim powód domagał się wyłączności w prawie dysponowania grobem. Nadto Sąd Okręgowy zauważył, że M. M. (3) nie wykazał interesu prawnego do wytoczenia powództwa, w szczególności nie udowodnił, że pozwana kwestionowała jego prawo do dysponowania grobem.

Z kolei Sąd Apelacyjny oddalając wyrokiem wydanym 15 września 2011 r. do sygn. akt I ACa 743/11 apelację, zauważył, że co prawda Z. P. nie mogła ważnie przenieść prawa do grobu na inną osobę z przyczyny wcześniejszego pochowania w nim J. M. (co wszak stanowiło przyczynę częściowego uwzględnienia powództwa M. M. (3) w sprawie I C 1075/08), jednakże uprawnienie M. B. (1) do spornego grobu nie wiąże się z prawem przeniesienia na nią tego prawa, ale z fakty spoczywania w nim szczątków jej syna. Nadto identyczne prawo do współdysponowania grobem mają poza stronami postępowania również osoby powiązane węzłem rodzinnym z J. M. oraz, że mogą one domagać się ustalenia tego prawa w drodze odrębnego powództwa wytoczonego na podstawie art. 189 k.p.c.

W dalszej części Sąd I instancji zauważył, że spornym grobem interesuje się zarówno rodzina M., opiekując się nim oraz sprawując kult pamięci pochowanego w nim J. M., jak i rodzina B., przy czym rodzina M. nie doznaje jakichkolwiek przeszkód w sprawowaniu kultu pamięci pochowanego w nim zmarłego i opiece nad grobem.

W chwili obecnej w spornym grobie jest jeszcze około 10 miejsc do wykorzystania celem pochówku.

W rozważaniach prawnych Sąd I instancji stwierdzając o braku podstaw do uwzględnienia powództwa, na wstępie przypomniał, że prawo do grobu ma dwójaki charakter, tj. osobisty i majątkowy, z przeważającym elementem

związanego z kultem pamięci osób zmarłych w nim pochowanych. Następnie zostało zauważone, że jeżeli w grobie pochowana została choćby jeden zmarły, osobom jemu bliskim przysługuje uprawnienie do dokonywania na grobie czynności kultu jego pamięci, niezależnie od faktycznego zakresu i częstotliwości korzystania z tego uprawnienia. Z tym uprawnieniem o charakterze niemajątkowym niewątpliwie wiąże się, co leży u jego podstaw art. 10 ustawy z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (j.t. z 2011 r., nr 118, poz. 687 ze zm. dalej ustawa o cmentarzach). Ów przepis określa wyłącznie osoby, którym przysługuje prawo pochowania zwłok, a więc to uprawnienie, które stanowi istotę niemajątkowego elementu prawa do grobu. Innymi słowy skoro przepis art. 10 ustawy o cmentarzach określa wyłącznie osoby uprawnione do pochowania zwłok, a jest to element składowy prawa do grobu, to w sposób pośredni określa on uprawnienia do dysponowania grobem (tak uchwała Sądu Najwyższego z 29 września 1978 r., III CZP 56/78, OCNC 1979/4/68; wyrok Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 1996 r., I CRN 53/96, LEX nr 750269)

Stosownie do art. 10 ustawy o cmentarzach prawo do pochowania zwłok ludzkich ma najbliższa rodzina osoby zmarłej, w zakresie wymienionym w przepisie. Kolejność osób uprawnionych do pochowania zwłok może ulec zmianie ze względu na uprawnienie innej osoby, która wykaże, że prawo do pochowania zwłok jest jej dobrem osobistym z przyczyny łączących ją ze zmarłym za jego życia więzi emocjonalnych. Oznacza to, że osoba trzecia, która pozostawała ze zmarłym w określonych stosunku bliskości, np. długotrwałej przyjaźni, ponadto sprawuje kult pamięci osoby zmarłej, uzyskuje legitymację czynną do żądania ustalenia prawa do grobu.

Na kanwie konstrukcji przepisu art. 189 k.p.c. Sąd Okręgowy zauważył, że sąd ma obowiązek badania wspomnianego w tym przepisie interesu prawnego do wytoczenia powództwa, stwierdzając o powyższe nie występowania w sprawie po stronie powodów wspomnianego interesu prawnego. Otóż z bezspornych ustaleń stanu faktycznego sprawy wynika, że w przedmiotowym grobie, do którego dysponowania mają interwenci uboczni, pochowani są J. M. i B. B.. Co prawda powodowie udowodnili, że łączą ich bliskie więzi rodzinne i emocjonalne ze zmarłym J. M., tudzież należą do osób uprawnionych z art. 10 ustawy o cmentarzach, a więc co do zasady przysługuje im uprawnienie niemajątkowe do dysponowania spornym grobem, jednakże, w ocenie Sądu Okręgowego, nie wykazali interesu prawnego w domaganiu się praw do tego grobu. Ów brak interesu prawnego wynika, przede wszystkim z faktu uregulowania do grobu stanu prawnego oraz posiadania do niego współdysponentów, w tym ojca powodów, który prawidłowo realizuje uprawnienia pozostałych członków rodziny M., w tym powodów, co zapewnia im jak najszerszą ochronę prawną. W konsekwencji brak jest podstaw do domagania się dalszych uprawnień dla powodów do współdysponowania grobem, zwłaszcza w sytuacji, gdy nikt nie utrudnia im sprawowania kultu pamięci zmarłego J. M.. Powodowie nie przedstawili żadnych argumentów przemawiających za poszerzeniem kręgu dysponentów we wszystkie osoby, których bliscy spoczywają w grobie. Wszystko to świadczy o bezpodstawności powództwa w przedmiocie ustalenie prawa do współdysponowania grobem.

W odniesieniu do żądania pozwu ustalenia nieistnienia prawa do współdysponowania przez pozwanych przedmiotowym grobem, Sąd I instancji na kawie tezy o bezzasadności tej części powództwa zauważył, że skoro doszło do pochowania w nim osoby pozwany i interwientowi ubocznemu M. B. (1) bliskiej, to zrodziło do określone konsekwencje prawne w postaci uprawnienia pozwanych do ubiegania się o prawo do dysponowania grobem. Oznacza to, że w chwili obecnej - wobec pojawienia się owych niemajątkowych uprawnień po stronie pozwanych do spornego grobu - nie można już ustalić ich uprawnienia wyłącznie w oparciu o okoliczności, które odnoszą się do kwestii niemajątkowych, czyli okoliczności, w jakich doszło do zbycia grobu, wiedzy powodów na temat fundatora, przeznaczenia grobu itd.

Ponadto powodowie jako osoby nieposiadające formalnego uprawnienia do dysponowania grobem nie mogą skutecznie domagać się uprawnienia innych osób.

O kosztach procesu Sąd I instancji orzekła na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c.

W apelacji od powyższego orzeczenia powodowie zaskarżonemu wyrokowi zarzucili naruszenie prawa materialnego, a to art. 10 ust. 1 ustawy o cmentarzach poprzez nieprawidłową jego wykładnię i w konsekwencji błędne przyjęcie,

że pozwanym nie przysługuje prawo do współdysponowania grobowcem oraz, że powodowie nie wykazali interesu prawnego w zakresie pozytywnego ustalenia ich współuprawnieni do tegoż grobowca.

W oparciu o powyższe apelujący wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie żądania pozwu, z tym że roszczenie o ustalenie nieistnienia praw do dysponowania grobem i pochówku dla pozwanych wynika z orzeczenia Sądu Apelacyjnego w tej sprawie.

W odpowiedzi na apelację pozwani oraz interwenientka uboczna wnieśli o oddalenie apelacji powodów i solidarne zasądzenie od powodów na ich rzecz pozwanych kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powodów jest nieuzasadniona.

W przedmiocie ustaleń faktycznych sprawy dokonanych przez Sąd Okręgowy dość powiedzieć, że zostały poczynione w oparciu o wszelkie dowody zaoferowane w sprawie, są pełne, niekwestionowane przez strony i interwenientów ubocznych, stąd też mogące stanowić wystarczającą podstawę do wydania orzeczenia (Sąd odwoławczy uznaje je za własne).

Odnosząc się do zarzutów apelacji na wstępie przypomnieć należy ugruntowany pogląd judykatury z którego wynika, że z chwilą złożenia do grobu zwłok, prawo do grobu obejmuje: możliwość urządzenia m.in. jego wystroju, tworzenia okoliczności zmierzających do zachowania pamięci po zmarłym, czy nawet prawo „do oczekiwania” złożenia własnego ciała obok szczątków osoby bliskiej. Wszelkie zaś zewnętrzne przejawy prawa do grobu, mimo że wiążą się z wydatkami, mają charakter osobisty (por. wyrok SN z 19 kwietnia 1996 r., I CRN 53/96). W konsekwencji, jako nieistotne należy ocenić eksponowane przez powodów okoliczności będącej podstawą ich stanowiska, w przedmiocie warunków w jakich doszło do złożenia szczątków osoby w grobie (w omawianej sprawie B. B.), gdyż zasadnicze znaczenie ma zaistnienie tego faktu. W razie nabycia przez określoną osobę niektórych tylko uprawnień składających się na rozumiane, jako pewną całość prawo do grobu, to należy przyjąć, że ze względu na charakter i niepodzielność uprawnień nań składających się, nabywa ona wspomniane prawo do grobu (por. uchwała SN z dnia 2 grudnia 1994 r. III CZP 155/94, OSNC z 1995 nr 3 poz. 52.).

Tak też się stało w odniesieniu do M. B. (1), stąd też zarzuty apelacji o naruszeniu przez Sąd Okręgowy prawa materialnego, a to art. 10 ust. 1 ustawy o cmentarzach poprzez nieprawidłową jego wykładnię i w konsekwencji błędne przyjęcie, że pozwanym nie przysługuje prawo do współdysponowania grobowcem oraz, że powodowie nie wykazali interesu prawnego w zakresie pozytywnego ustalenia ich współuprawnieni do tegoż grobowca, jawią się jako bezzasadne. Zwrócić w pierwszej kolejności należy uwagę, że art. 10 w/w ustawy ma tylko to znaczenie, że określa osoby, którym przysługuje prawo do pochowania (nie do grobu) nie stanowiąc przy tym samoistnego materialnego źródła powstania prawa do grobu (por. teza 2 wyroku SN z 3 grudnia 2010 r., I CSK 66/10, LEX 738085). We wskazywanym przez pozwanych judykacie z 9 grudnia 2011 r. (III CSK 106/11) Sąd Najwyższy potwierdził to stanowisko. Na tym tle ma rację Sąd I instancji, że w przypadku wytoczenia powództwa z powołaniem się na przepis art. 189 k.p.c. sąd, w odniesieniu do kręgu osób wymienionych w art. 10 ust. 1 ustawy o cmentarzach, ma przede wszystkim obowiązek badania fakt wykazania wspomnianego w tym przepisie interesu prawnego do wytoczenia powództwa. Skoro zaś powodowie nie uczynili temu zadość, to też z tego względu powództwo w sprawie słusznie zostało oddalone. Wszak z bezspornych ustaleń stanu faktycznego sprawy wynika, że w grobie, do którego dysponowania mają prawo interwencji uboczni, pochowani są J. M. i B. B.. Jakkolwiek powodowie wykazali fakt istnienia bliskich więzi rodzinne ze zmarłym J. M. i należenia do osób wymienionych w art. 10 ustawy o cmentarzach, czyli występowania przesłanki uprawnienia niemajątkowego do dysponowania spornym grobem, to jednak, co trafnie wywiódł Sąd I instancji, nie udowodnili interesu prawnego w domaganiu się praw do tego grobu. Przede wszystkim stan prawny grobu został w wystarczającym stopniu uregulowany i nikt tego nie kwestionuje. Prawo do niego przysługuje ojcu powodów (interwenientowi ubocznemu, któremu co niesporne przysługuje inne prawo do dysponowania grobem na Cmentarzu Rakowickim), prawidłowo realizującemu uprawnienia pozostałych członków rodziny M., w tym powodów, co zapewnia im jak najszerszą ochronę prawną. W tej sytuacji nie występują podstawy

do domagania się dalszych uprawnień dla powodów do współdysponowania grobem. Przede wszystkim jednak nikt nie utrudnia powodom sprawowania kultu pamięci zmarłego J. M.. Powodowie, na kanwie wymogu wykazania interesu prawnego, nie przedstawili żadnych argumentów przemawiających za poszerzeniem kręgu dysponentów na wszystkie osoby, których bliscy spoczywają w grobie, które nota bene, wbrew odmiennym w tym względzie ich poglądom, potencjalnie mogą przysługiwać pozwany (w razie wykazania interesu prawnego). Dodać przy tym trzeba, że wszystkie te osoby są w stosunku do siebie rodziną, gdyż interwenienci uboczni są w stosunku do siebie kuzynostwem. Tak też również żądanie pozwu dotyczące ustalenia nieistnienia prawa pozwanych do współdecydowania przedmiotowym grobem, abstrahując od braku legitymacji powodów do wniesienia tego rodzaju powództwa, z zasady jest nieuprawnione.

Mając powyższe na uwadze Sąd Odwoławczy w oparciu o przepis art. 385 k.p.c. oddalił apelację rozstrzygając o kosztach postępowania apelacyjnego na zasadzie odpowiedzialności stron za wynik procesu przy zastosowaniu art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z § 13 ust. 1 pkt. 2 w zw. z § 11 ust. 1 pkt. 2 rozp. Min. Spraw z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu *Dz. U. nr 163, poz. 1348 ze zm.) i art. 108 § 1 k.p.c.